

Kosznajderia

Kosznajdrzy to lud rolniczy, katolicy, którzy przybyli tu po roku 1433 z terytorium Niemiec, z Westfalii, a najwięcej z okolic Osnabrück. Ich językiem był dolnoniemiecki („platowa” – tak określał to mój ojciec, który urodził się i dorastał w Gostycynie). Językiem i wiarą różnili się od innej ludności, która przybyła na ziemię polską z terenu Niemiec. Przybyli na ziemię w trójkącie Chojnice, Tuchola i Sępólno Krajeńskie, zwerbowani przez Zakon Krzyżacki, gdyż podczas wieloletnich walk pomiędzy Polakami, a Krzyżakami spustoszone zostały ziemie wokół zamków w Tucholi i Chojnicach, wiele wsi zostało spalonych, a ludność opuściła te tereny, bądź zginęła. Szczególnie podczas walk w roku 1433, kiedy Polacy wspólnie z husytami starli się z Zakonem. Zamki, co prawda, nie padły, ale opustoszała cała okolica, bo ogołocona została z żywności i paszy dla koni i bydła, gdyż przez czas dłuższy stała tu dwunastotysięczna armia, uniemożliwiająca właściwe zaopatrzenie załóg i funkcjonowanie twierdz. Karol Górski w opracowaniu „Dzieje Tucholi i okolic do końca XVIII wieku”¹ pisze:

„Wojna 1410 r. i późniejsze najazdy przyniosły ogromne straty ziemi tucholskiej. Według wykazów krzyżackich w roku 1414 było w komturstwie 1373 łany. Postępujące spustoszenia przedstawiały się następująco:

r. 1414 łanów pustych 203

r. 1420 łanów pustych 312

r. 1421 łanów pustych 337

r. 1437/38 łanów pustych 700

Przyczyną nagłego skoku jest wojna 1432/33. W roku 1432 spalono 24 wsie pod Tucholą, a w roku następnym najazd sprzymierzonych z Polską husytów zniszczył połowę osad.”

Wtedy Zakon wysłał swoich przedstawicieli do najbardziej przeludnionych terenów Niemiec, aby pozyskać osadników, gotowych do przesiedlenia w tak odległe strony. Misja się powiodła i osadnicy przybyli w okolice na skraju Borów Tucholskich i Kociewia. Na początku zasiedlili kilka wsi: Ostrowite (Ostervik), Ciechocin (Cekzin), Silno (Frankenhagen), Granowo (Granau), Lichnowy (Lichnau), Sławęcín (Schlagentin), Obrowo (Abrau). Później zasiedlone zostały także: Ogorzeline (Gersdorf), Piastoszyn (Petzin), Dąbrówka (Damrau), Duża Cerkwica (Gross Zirkwiz), Obkas (Obkatz), Orzełek (Wordel). Z czasem i niektóre inne wioski w tym rejonie zasiedlili Kosznajdrzy. Prawdopodobnie jako pierwsze zostało zasiedlone Silno, ale szybko rolę głównego ośrodka Kosznajderii przejęło Ostrowite.

Kosznajdrzy przez wiele stuleci zachowali swoją odrębność etniczną, swój język i swoje obyczaje. Paradoks tej historii polega na tym, że wkrótce po zasiedleniu ziem wokół zamków przez Kosznajdrów, wybuchła kolejna wojna polsko-krzyżacka (tzw. „trzynastoletnia”), a w jej wyniku, i zawartego w 1466 roku pokoju toruńskiego, Zakon stał się lennikiem Polski. Od tej chwili, aż do 1772 roku, do rozbioru polski, Kosznajdrzy byli poddani polskiego króla i polskiej władzy terytorialnej. Pomimo zachowania odrębności przez większość przybyszów i ich potomków, część z nich uległa polonizacji, głównie dzięki zawarciu małżeństw mieszanych. W ten sposób także mój ród zawiera geny ludzi z Osnabrück, po pra...babcich: **Mariannie Behrendt i Rozalii Rhode.**

¹ Zawarte w „Tuchola.Zarys monograficzny” Pod redakcją Jerzego Wojtowicza Toruń 1962 str. 52

Ród	Pisownia nazwiska
Behrendt	<i>Behrendt, Berendt, Berend, Berent...</i>
Rhode	<i>Rhode, Roda, Rode, Rhoda, Rohde, Rodde...</i>

Do końca drugiej wojny światowej Kosznajdrzy mieszkali w 19 wsiach i przysiółkach wskazanego powyżej terenu Polski. Po wojnie ludność niemiecka została z Polski wysiedlona, w tym potomkowie osadników, którzy przybyli tu w XV wieku. Pozostały po nich nazwiska: Panske, Senske, Rink, Pankau, Schwemin, Semrau, Latzke, Janowitz, Wollschläger, Patzke, Riesop, **Behrendt**, Musolf, Nelke, Weiland, Papenfuss, Gersch, Schreiber, Thiede, Gatz, Hoppe, Sheffler, Schwanitz, Warnke, Ruhnke, **Rhode**, Theus, Schmelter, Prill, Renk, Brauer, Klinger, Rosentreter, Isbaner, Fethe, Folleher, Risop, Kuchenbecker, Behnke, Kraut, Ortmann.

Poniższe tabele opracowałem na podstawie danych zawartych w:
Joseph Rink „Die Geschichte der Koscheiderei” (Historia Kosznajderii).
 Pisownia nazwisk Behrendt i Rhode została ujednolicona.

Kolumny: M-mężczyźni, K-kobiety, S-synowie, C-córki, P-parobki, D-dziewki (służące).

Tab. 1.

Ilość mieszkańców wsi, w których mieszkali ludzie o nazwisku Behrendt i/lub Rhode w 1772r.

Lp.	Nazwa polska/niemiecka	Liczba mieszkańców						
		Ogółem	W tym					
			M	K	S	C	P	D
1	Ciechocin/DT.Cekzin	227	29	46	64	49	26	13
2	Dąbrówka/Damrau	161	31	31	38	42	9	10
3	Silno/Frankenhagen	168	31	34	33	21	34	15
4	Ogorzliny/Gersdorf	233	37	36	58	56	28	18
5	Granowo/Granau	116	20	23	29	22	13	9
6	Lichnowy/Lichnau	235	42	53	51	57	23	9
7	Ostrowite/Osterwicks	265	31	59	54	59	39	23
8	Piastoszyn/Petzin	202	36	45	47	45	17	12
9	Sławęcín/Schlagenthin	191	31	34	52	46	17	11
10	Duża Cerkwica/Gross Zirkwitz	294	46	55	59	83	27	24
Razem:		2092	334	416	485	480	233	144

W pozostałych wsiach uznawanych za teren zamieszkania Kosznajdrów, w oparciu o dane J.Rink w 1772 roku nazwiska Behrendt i Rhode nie występowały.

Z powyższego zestawienia wynika między innymi, że wśród wszystkich mieszkańców analizowanych wsi kosznajderskich 11,56% stanowiła służba – parobki i dziewczki. Różnica w ilości służby może świadczyć o zamożności poszczególnych mieszkańców, jak i całych wsi. Patrząc pod tym kątem, najbardziej zasobne w pomocniczą siłę roboczą były: Silno 29,17% i Ostrowite 23,40%. Najmniej służby zatrudniano w Dąbrówce, 11,80%.

Tab. 2.

Tabela porównawcza ilości mieszkańców w wybranych wsiach kosznajderskich oraz ilości rodzin Behrendt i Rhode w latach 1772 i 1919.

Lp.	Nazwa polska\niemiecka	Liczba mieszkańców ogółem		Rodzina Behrendt		Rodzina Rhode	
		1772	1919	1772	1919	1772	1919
1	Ciechocin/DT.Cekzin	227	343	2	2	-	-
2	Dąbrówka/Damrau	161	531	5	3	-	2
3	Silno/Frankenhagen	168	618	2	1	-	-
4	Ogorzliny/Gersdorf	233	799	-	2	3	-
5	Granowo/Granau	116	246	-	1	1	1
6	Lichnowy/Lichnau	235	700	-	5	2	2
7	Ostrowite/Osterwicks	265	863	5	9	-	-
8	Piastoszyn/Petzin	202	351	3	6	-	-
9	Sławęcín/Schlagenthi n	191	798	1	12	-	-
10	Duża Cerkwica/Gross Zirkwitz	294	540	2	4	-	-
Razem:		2092	5789	20	45 ↑	6	5 +1 w Jerzmionki/H armsdorf

Biorąc pod uwagę ilości mieszkańców poszczególnych wsi w roku 1919, w stosunku do roku 1772, to największy wzrost ilości mieszkańców wystąpił w Sławęciniu 76,06%, w Silnie 72,81% i Ogorzelinach 70,83%. Najmniej mieszkańców przybyło w tym samym czasie w Ciechocinie 33,81%, Piastoszynie 42,45% oraz w Dużej Cerkwi 45,55%. Posiadający najmniej służby, w 1772 roku, mieszkańcy Dąbrówki zmieścili się znacznie powyżej średniej wzrostu gdyż przybyło ich 69,67% przy średniej dla wszystkich dziesięciu wsi 59,97%. Może to świadczyć, że chociaż istotnym czynnikiem wzrostu była pierwotna zamożność, ale nie tylko, gdyż istotne znaczenie miały inne czynniki, takie jak: zdarzenia losowe, zaradność i przedsiębiorczość oraz inne warunki, których dzisiaj nie znamy.

Niewielkiej zmianie uległ skład narodowościowy wsi. W 1772 roku wszystkie analizowane wsie zamieszkiwali Niemcy, potomkowie tych ściągniętych przez Krzyżaków w roku 1433 i w latach następnych. W 1919 roku, w tych samych wsiach, Niemcy stanowili 91,42%, resztę, czyli 8,57% stanowili Polacy. Nadal w 100% kosznajderską wsią pozostał Sławęcín. Z powyższego wynika, że Kosznajdrzy przez 147 lat nie ulegli polonizacji i stanowili prawie jednorodną grupę narodowościową, pomimo, tego, że w okolicy zdecydowanie dominowała ludność polska. Także pod względem religijnym ludność analizowanych wsi stanowiła jednorodną grupę. Całkowicie katolickimi wsiami były: Ciechocin i Dąbrówka. Średnia dla wszystkich dziesięciu wsi to 2,28% innowierców. Najwięcej nie katolików mieszkało w Silnie, gdzie stanowili 7,92%.

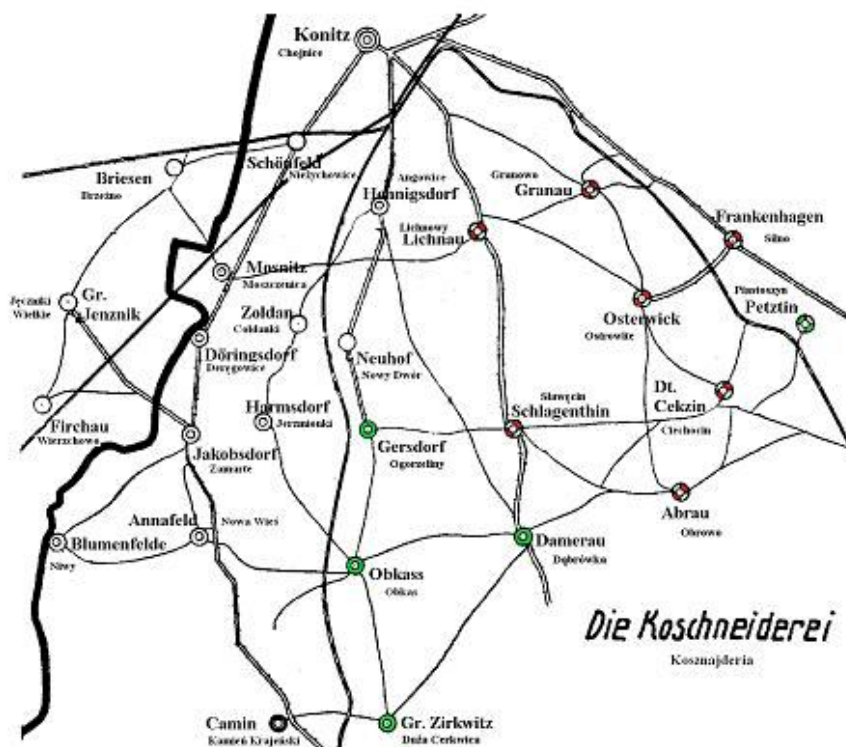
Czytając ten tekst pamiętać należy, że w opracowaniu Josepha Rinka występują także wsie kosznajderskie, które nie zostały poddane powyższej analizie, a mianowicie: **Obrowo** (Abrau), **Niwy** (Blumfelde), **Deręgowice** (Döringsdorf), **Jerzmionki** (Harmsdorf), **Zamarte** (Jakobsdorf), **Obkas** (Obkas), Moszczenica (Mosnitz), Hennigsdorf. Analizy dokonano tylko dla wsi, z tego rejonu, w których występowało nazwisko interesujących mnie rodów: Behrendt i Rhode. W 1919 roku rodziny Behrend i Rhode zasiedlały także wsie, w których w

1772 roku ludzi o tym nazwisku nie było, a mianowicie: Obrowo, Niwy, Deręgowice, Jermionki, Zamarte, Obkas. W tekście powyżej ich nazwy zostały pogrubione. Poniższa tabela pokazuje zróżnicowanie pod względem narodowości i religii.

Tab. 3. Ilość mieszkańców wsi w roku 1919, w których w 1772 roku nazwiska Behrendt i Rhode nie występowały, a w 1919 tak.

Lp.	Miejscowość	Ogółem	Niemcy	Polacy	Katolicy	Innowiercy
1	Obrowo/Abrau	236	236 (100%)	0	234 (99,15%)	2 (0,85%)
2	Niwy/Blumenfelde	77	45 (58,44%)	32 (41,56%)	72 (93,51%)	5 (6,49%)
3	Deręgowice/Döringsdorf	255	252 (98,82%)	3 (1,18%)	237 (92,94%)	18 (7,06%)
4	Jermionki/Harmsdorf	361	291 (80,61%)	70 (19,39%)	349 (96,68%)	12 (3,32%)
5	Zamarte/Jakobsdorf	263	242 (92,02%)	21 (7,98%)	210 (79,85%)	53 (20,15%)
6	Obkas/Obkass	229	221 (96,51%)	8 (3,49%)	226 (98,69%)	3 (1,31%)
						7
Razem		1421	1287	134	1328	93

W powyższych wsiach ludność narodowości niemieckiej stanowiła 90,57%, a ludność polska 9,43%, katolicy stanowili 93,46%, innowiercy 6,54%. Obrowo było całkowicie zajęte przez ludność pochodzenia niemieckiego, podobnie w Deręgowicach, gdzie Niemcy stanowili 98,82% wszystkich mieszkańców. Procentowo najwięcej Polaków mieszkało w Niwach – 41,56% oraz w Jermionkach – 19,39%.

Powyzsza mapa została pobrana ze strony: <http://www.muenster.de/> i uzupełniona o polskie nazwy miejscowości.

Opr. Henryk Brunon Szumielski